

Mihaela Hudelja

ANDREJA BRANCELJ BEDNARŠEK, BELOKRANJSKE PISANICE

(Zbirka Belokranjska dediščina; 1).
Belokranjski muzej Metlika,
Metlika 1993, 43 str.

Vsekakor je pohvalno, da so muzeji v zadnjem času začeli izdajati posebne knjižne zbirke, v katerih predstavljajo rezultate poglobljenih raziskav o različnih tematikah, s katerimi se ukvarjajo muzejski delavci. Problem, s katerim se v naših etnoloških enotah muzejev na splošno srečujejo, je med drugim tudi v tem, da zaradi stiske z razstavnimi prostori hranijo ogromno zbranega gradiva in predmetov v depojih, namesto da bi tako shranjene zbirke predmetov pokazali najširšim množicam. Da bi etnološko delo približali čim širšemu krogu ljudi, pa predvsem služijo tudi tovrstno zasnovane publikacije, ki na bolj poljuden način, a še vedno na dovolj strokovni ravni predstavljajo "depojsko kulturno dediščino".

Tudi v Belokranjskem muzeju so zato začeli izdajati novo zbirko, imenovano Belokranjska dediščina. Prva knjižica te zbirke, ki je izšla že leta 1993, je posvečena pisanicam. Te so namreč zaradi svojstvenih značilnosti in izvirnosti "postale pravo bogastvo ljudske umetnosti tega najjužnejšega dela slovenskega ozemlja" (str. 7). Hkrati pa so s to knjižico opozorili tudi na stoletnico prve daljše razprave o pisanicah iz Bele krajine, ki jo je napisal Janko Barle.

Avtorica je sintetično, in sicer na osnovi razdrobljenih zapiskov, prikazala pisanice, ki jih je skušala vpeti v vsakdanje življenje Belokranjcev, predvsem z opisom šeg in družabnih iger. Vključila je tudi svoje izkušnje s terena ter razmišljanja o današnji spremenjeni vlogi pisanic, ko so te predvsem sestavina etnološke dediščine oziroma kulturne dediščine Bele krajine.

V poglavju Od jajc do belokranjskih pisanic nas avtorica Andreja Brancelj Bednaršek najprej seznanja z zgodovinskim ozadjem nastanka pisanic: z razlago jajca kot poganskega kulturnega pomladnega simbola rodovitnosti, krščanskega simbola Kristusovega vstajenja med veliko nočjo ter z zgodovino barvanih in okrašenih jajc, ki so na Slovenskem znana šele od 17. stoletja. Čeprav je bilo barvanje in krašenje jajc razširjeno med vsemi slovanskimi narodi, tudi v vseh slovenskih pokrajinah, pa se je tradicija izdelovanja pisanic najdlje ohranila prav v Beli krajini. Največji zbirki belokranjskih pisanic imata še danes prav Belokranjski muzej v Metliki in Slovenski etnografski muzej. Prvo zbirko je takratnemu Kranjskemu deželnemu muzeju podaril Janko Barle, in sicer že pred 100 leti. Tehnike izdelovanja pisanic, pestrost okraševanja, ki je prepuščena preprosti domišljiji, in vsi drugi pripomočki so tako podrobno opisani, da ta opis bralci lahko uporabijo tudi kot "recept" za izdelavo pisanic. Glede na dekorativne značilnosti je avtorica spremembe v izdelovanju pisanic razdelila v tri obdobja. Tehnika poslikav je ves ta čas ostala enaka. Uporabljali so predvsem vosek in barvanje (avtorica to imenuje batik tehnika) ter praskali po pobarvanem jajcu. V času od 2. pol. 19. stoletja do začetka 20. stoletja so bile pisanice

ce porisane s simetrično razdelitvijo številnih geometrijskih likov, vodoravnimi ali navpičnimi črtami, križnimi oblikami, pa tudi z nekaterimi drugimi motivi, npr. steljico ali krščanskimi simboli. Za pisanice iz obdobja med obema vojnama je značilno, da so simetrijo poslikav že precej manj upoštevali, bolj pogosti so napis posvetnega značaja, verzi in stih. V zadnjih nekaj desetletjih, ko se je spremenil tudi namen izdelovanja (spominkarstvo), pa se pojavi še ena značilnost, in sicer ta, da za pisanice ne uporabljajo več trdo kuhanih jajc, temveč surovo jajce najprej izpihajo in skozi luknjico napeljejo raznobarno volno, ki ima na spodnji strani cofek, na zgornji strani jajca pa zanko za obešanje (t. i. pisanice na vrčicah, ki so namenjene predvsem prodaji). Prav tako se sedaj že bolj uporabljajo kupljene barve in sličice, toda tehnika izdelovanja pisanic je ostala skoraj nespremenjena.

V poglavju Od velikonočnih šeg do pisanic spominkov nam avtorica prikaže večplastno vlogo pisanic v vsakdanjem življenju, ki je bila izrazitejša zlasti v obdobju do 2. svetovne vojne. Pisanice, ki so jih izdelovali pred veliko nočjo, niso bile samo ena od sestavin velikonočnih jedi, temveč so imele tudi funkcijo darila. Pa tudi kot družabno razvedrilo so bile igre s pisanicami v velikonočnem času še zlasti priljubljene. V današnjem času so pisanice še vedno sestavina velikonočnih jedi, izgubile pa so obdaritveni pomen. Popolnoma so izginile tudi igre s pisanicami, s katerimi so bile povezane razne šege in navade.

Po zaslugi takratnega učitelja v Adlešičih Boža Račiča je bila leta 1920 v Ljubljani 1. razstava belokranjskih pisanic, ki je bila odmevna tudi v tujini. Izdelovanje pisanic je zaradi povečanega zanimanja zanje, tako doma kot v svetu, v času med obema vojnama pomenilo tudi vir zaslužka za marsikatero družino. Na koncu tega poglavja avtorica pravilno ugotavlja sedanjo funkcijo pisanic, ki so tudi zaradi sodobnih vplivov

doživele spremembe, tako glede namena kot načina izdelovanja. Avtorica meni, da spadajo pisanice med izdelke domače obrti, ki jih kupujejo turisti, izseljenci. Osnovni namen - ohranjanje pisanic - se ni spremenil, vsebina pa se zaradi sodobnega načina življenja vsekakor spreminja. Zato jih je treba (o)vrednotiti in sprejemati tudi s sedanjimi merili.

V zadnjem poglavju, ki je namesto povzetka, nas avtorica seznanja s svojimi izkušnjami pri spoznavanju in vrednotenju pisanic. Obenem spregovori tudi o namenu, ki naj bi ga imela knjižica, ta pa je predvsem v tem, kako približati "etnološko delo čim širšemu krogu ljudi" (str. 31). Na koncu so navedene

še najbolj znane izdelovalke pisanic, katerih izdelke hrani Belokranjski muzej. Avtorica nas opozarja tudi na dejstvo, da so na belokranjskem območju izdelovanje pisanic ohranjali predvsem v okolici Metlike in Adlešičev. V zvezi s tem se mi zastavlja vprašanje, zakaj se je izdelovanje pisanic ohranilo ravno na teh dveh območjih.

Knjižica je opremljena še z barvnimi fotografijami pisanic, ki so različno pobarvane, na njih pa so raznovrstni motivi. Dodane so še fotografije z velikonočnega žegna v Metliki leta 1985 in njeni okolici leta 1935. Na koncu je še dodan povzetek v angleščini.

Marko Terseglav

LJILJANA MARKS, VEKIVEČNI ZAGREB. ZAGREBAČKE PRIČE I PREDAJE.

**Biblioteka Posebno izdanje,
AGM Zagreb, 1994,
173 str.**

Vsako mesto ima svojo zgodovino. Zapisana je v arhivskih listinah in v dokumentih. Poleg tega pa vsako mesto živi tudi v pripovedkah oziroma v ustnem izročilu meščanov, okolčanov ali celega naroda. Ustna zgodovina je morda res manj zanesljiva, zato pa ni nič manj zanimiva in strokovno povedna. Zgodovinske in življenjske celovitosti nekega mesta si ni mogoče misliti brez ustne tradicije. Tega dejstva se je zavedala zagrebaška folkloristka Ljiljana Marks. V knjigi je zbrala 87 pripovedk in zgodbic o Zagrebu, o njegovih ljudeh, dogodkih in zanimivostih. Skozi ljudsko oz. ustno pripovedništvo nam odkriva življenje Zagreba nekdanj in danes. Avtorica se zaveda - in to tudi napiše v predgovoru - da zgodovina ni le naša preteklost, ampak je del uganke o nas samih. Zaradi tega preučevanje preteklosti ni le poskus obnavljanja in razlaganja že mrtve legende, ampak je sledenje strastem, hrepenenjem in mislim, ki nas vedno prevzemajo. Kaj se sploh dogaja z nami, nam avtorica pokaže na primeru Zagreba, kot se kaže v ustnem pripovedništvu. "Zgodbice" o Zagrebu je avtorica črpala iz starejših tiskanih virov, večji del pa iz inštitutskega (pisanega ali posnetega) gradiva zadnjih petdeset let. Poleg gradiva, ki so ga zapisali avtoričini starejši kolegi, ga je nekaj prispevala še sama, ko je zgodbice zapisovala "v živo". Avtorica razume Zagreb, njegove ulice in trge, kot žive ljudske tribune, ki "razglašajo" šege, svečane ali vsakdanje besedne rituale meščanov. Ti poznajo raznovrstne zgodbe, "glasove" in tudi "popolnoma" resnične "bla-bla" zgodbice in škandale. Iz uvodne študije izvemo, da so ob ponovni postavitvi spomenika banu Jelačiću in ponovnem usposobljanju vodnjaka Manduševac med ljudmi spet zaživele stare pripovedi o banu, pa tudi o Manduševcu. Knjigo sestavljajo pripovedi o nastanku Zagreba, o njegovem imenu, o pomembnejših zgradbah, spomenikih, cerkvah in zgodbe o vladarjih in meščanih. Ljudsko pripovedništvo je zgodbam dodalo bogato fabulistično, zato so včasih "napete", pa spet skrivnostne in celo pravljične. Kot v vseh zgodbah so tudi v teh izredno zanimive

ljudske razlage pojavov in imen. Ob banu Jelačiću je npr. čudežno oživel že mrtvi studenec Manduševac. Jelačić je dekletu, ki je stalo poleg, zavpil: "Zagrabi (vodo), Manda!" In od takrat se mesto imenuje Zagreb, vodnjak pa Manduševac.

Zagrebaške pripovedke nas utrdijo v prepričanju, da je vsako mesto "knjiga besedil" že samo po sebi, s svojim pripovednim repertoarjem in s tisočeri načini komunikacije. Pretekla folkloristika in etnologija se tega dejstva nista dovolj zavedali,